

345000 - سازگاری میان حدیث «فرزند آدم به من آزار می‌رساند...» و حدیث «ای بندگانم شما را توان زیان رساندن به من نیست که زیانی به من برسانید»

سوال

چگونه می‌توان میان این سخن الله متعال در حدیث قدسی که می‌فرماید: «ای بندگانم شما توانایی زیان رساندن به من را ندارید که [بخواهید] به من زیان برسانید» و فرمایش دیگرش در حدیثی دیگر که می‌فرماید: «فرزند آدم به من آزار می‌رساند؛ زمانه را بد می‌گویند در حالی که زمانه منم؛ کارها به دست من است و شب و روز را می‌گردانم» توافق ایجاد کرد؟ امیدوارم پاسخ را ساده مطرح کنید تا بتوانم آن را خوب متوجه شوم و به دیگران نیز ان شاء الله یاد بدهم.

پاسخ مفصل

الحمد لله.

حدیث ابوهریره - رضی الله عنه - چنین است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «الله عزوجل می‌فرماید: فرزند آدم به من آزار می‌رساند؛ زمانه را بد می‌گویند حال آنکه زمانه منم؛ کارها به دست من است و شب و روز را می‌گردانم» به روایت بخاری (۴۸۲۶) و مسلم (۲۲۴۶).

این تعارضی با آنچه در حدیث ابوذر آمده ندارد که از رسول الله - صلی الله علیه وسلم - روایت کرده است که در نقل سخن الله تبارک و تعالی می‌فرماید: «... ای بندگانم شما نمی‌توانید به من زیان برسانید تا [بخواهید] به من زیان بزنید و نمی‌توانید به من سودی برسانید تا [بخواهید] به من سودی برسانید...» به روایت مسلم (۲۵۷۷).

عدم تعارض از چند جهت آشکار است:

نخست:

این تصور که آزار منجر به زیان است و لازم و ملزوم دانستن این دو تنها بر بشر غالب است زیرا ضعف و قصور از طبع آنان است، اما الله سبحانه و تعالی {چیزی مانند او نیست}.

ابن قیم - رحمه الله - می‌گوید:

«آزار دیدن او سبحانه و تعالی مانند آزار رسیدن به مخلوقات نیست، همان‌طور که خشم و کراهت او از جنس آنچه برای

مخلوق پیش می‌آید نیست». (الصواعق المرسله: ۴ / ۱۷۵۱)

این نیز همانند صفت ناخشنودی است، حال آن‌که ناخشنودی انسان از دیگری ممکن است به او زیان برساند.

اما الله تعالی بیان نموده که هر که او را ناخشنود کند، این ناخشنودی به او زیانی نمی‌رساند.

چنان‌که الله سبحانه و تعالی در وصف اهل کفر و ارتداد می‌فرماید:

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ [محمد: ۲۸]

(زیرا آنان از آن‌چه الله را به خشم آورده پیروی کرده‌اند و خرسندی‌اش را خوش نداشتند پس اعمالشان را باطل گردانید).

با این‌که آنان با کفر و بدکاری‌شان الله را به خشم آوردند و ناراضی کردند، اما به او زیانی نرساندند، چنان‌که پروردگار متعال می‌فرماید:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالُهُمْ [محمد: ۳۲]

(کسانی که کافر شدند و [مردم را] از راه الله باز داشتند و پس از آن‌که راه هدایت بر آنان آشکار شد با پیامبر در افتادند هرگز به الله زیانی نمی‌رسانند و به زودی [الله] کرده‌هایشان را تباه خواهد کرد).

دوم:

«آزار» دربارهٔ مواردی به کار می‌رود که امرش سهل است و به حد زیان نمی‌رسد.

شیخ الاسلام ابن تیمیه - رحمه الله - می‌گوید:

آن‌چه باید در نظر داشت این است که لفظ «أذى» (آزار، اذیت) در لغت برای مواردی به کار می‌رود که خفیف است و اثرش از شر و مکروه کمتر است. این را خطابی و دیگران نیز گفته‌اند و چنان است که او گفته و استقرای موارد کاربرد این لفظ نیز دال بر همین است، مانند این سخن الله تعالی که: لَنْ يَضُرُّوكُمْ إِلَّا أَذًى (به شما زیانی نمی‌رساند جز آزاری).

برای همین می‌فرماید: إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ (آنان که به الله و پیامبرش آزار می‌رسانند) و پروردگار سبحانه چنان‌که پیامبرش - صلی الله علیه وسلم - از وی نقل می‌کند می‌فرماید: «فرزند آدم به من آزار می‌رساند، زمانه را بد می‌گوید» و می‌فرماید: «هیچ‌کس در آزاری که می‌شنود صبورتر از الله عزوجل نیست؛ برای او همتا قرار می‌دهند و برایش فرزند قرار می‌دهند حال آن‌که او آنان را عافیت عطا می‌کند و روزی می‌دهد» و الله متعال چنان‌که پیامبرش از او نقل می‌کند می‌فرماید:

«ای بندگانم، شما نمی‌توانید به من زیانی برسانید تا آن‌که [بخواهید] به من زیانی برسانید» و الله سبحانه در کتابش می‌فرماید: {وَلَا يَحْزَنُكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا} (آنان‌که در کفر شتاب می‌ورزند تو را غمگین نسازند؛ آنان نمی‌توانند به الله زیانی برسانند).

بر این اساس آشکار است که خلق نمی‌توانند با کفرشان به او سبحانه زیانی برسانند، اما او تبارک و تعالی را هنگامی که گرانده امور را دشنام دهند و برای او فرزند یا شریک قرار دهند یا پیامبرانش و بندگان مؤمنش را اذیت کنند، مورد آزار قرار می‌دهند» (الصَّارِمُ الْمَسْلُوبُ: ۱۱۸-۱۱۸).

شیخ ابن عثیمین - رحمه الله - می‌گوید:

«آزار رساندن، مستلزم زیان زدن نیست؛ برای مثال انسان از شنیدن سخن زشت یا دیدن زشتی اذیت می‌شود اما زیان نمی‌بیند، یا از بوی بد مانند بوی پیاز و سیر اذیت می‌شود اما زیانی نمی‌بیند، برای همین الله آزار را در قرآن ثابت گردانده می‌فرماید:

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا [احزاب: ۵۷]

(بی‌شک کسانی که الله و پیامبر او را آزار می‌رسانند الله آنان را در دنیا و آخرت لعنت کرده است و برایشان عذابی خفت‌آور آماده کرده است).

و در حدیث قدسی آمده است: «فرزند آدم مرا مورد آزار قرار می‌دهد؛ روزگار را بد می‌گوید» و این‌که کسی به او زیان برساند را نفی کرده می‌فرماید: إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا (آنان به الله زیانی نمی‌رسانند). و در حدیث قدسی آمده است: «ای بندگانم، شما نمی‌توانید به من آسیبی برسانید تا [بخواهید] به من آسیبی برسانید» (القول المفید: ۲ / ۲۴۱).

و شیخ عبدالله بن عقیل - رحمه الله - می‌گوید:

«اما جمع بین این دو حدیث این‌گونه است که این دو تناقض و اختلافی با هم ندارند والحمدلله؛ زیرا اذیت خفیف‌تر از زیان است و تلازمی بین این دو نیست و در قرآن کریم اذیت (آزار) برای الله اثبات شده، چنان‌که در این سخن الله تعالی آمده است:

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ [احزاب: ۵۷]

(بی‌شک کسانی که الله و پیامبر او را آزار می‌رسانند الله آنان را در دنیا و آخرت لعنت کرده است).

بنابراین الله سبحانه و تعالی با آن‌چه در حدیث ذکر شده آزار می‌بیند اگر چه ممکن نیست از سوی بندگان به او زیان و

آسیبی برسد، چنان که می فرماید:

وَلَا يَحْزُنُكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا [آل عمران: ۱۷۶]

(و آنان که در کفر شتاب می ورزند تو را اندوهگین ن سازند؛ آنان نمی توانند به الله زیانی برسانند).

و الله تعالی می فرماید:

وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا [آل عمران: ۱۴۴]

(و هر کس از عقیده خود بازگردد هرگز هیچ زیانی به الله نمی رساند).

و پیامبر - صلی الله علیه وسلم - در خطبه شان می فرمود: «و آن که معصیت آن دو - یعنی الله تعالی و پیامبرش صلی الله علیه وسلم - را کند، تنها به خودش زیان می رساند و به الله زیانی نمی رساند» (فتاوی ابن عقیل: ۲ / ۲۷۳).

والله اعلم